

Florence Malbran-Labat, *L'armée et l'organisation militaire de l'Assyrie d'après les lettres des Sargonides trouvés à Ninive*. Genève-Paris, Droz, 1982, ss. V+356 (École Prat. d. Hautes Études. IVe sect., II. Hautes études orientales, 19).

Podstawą źródłową tej cennej i bardzo interesującej pracy jest korespondencja polityczna i administracyjna z czasów Sargonidów: około 1500 listów z okresu panowania Sargona II (r. 725-705 p.n.e.), Senacheriba (r. 704-681 p.n.e.), Asarhadona (r. 680-669 p.n.e.) i Asurbanipala (r. 668-627 p.n.e.). W większości wypadków są one adresowane do króla lub podyktowane przez niego

We „Wstępie” (s. 1-5) Autorka podkreśla, iż mimo słabych stron tych źródeł (unikalny charakter dokumentu, trudność datowania, fragmentaryczność informacji, subiektywność) są one bardziej wiarygodne niż urzędowe kroniki asyryjskie, w których rzeczywistość historyczna jest w większym lub mniejszym stopniu zniekształcona przez propagandę religijną i polityczną. Klinowe teksty tych listów zostały opublikowane w latach 1892-1905 w Chicago przez R. F. Harpera w 14 tomach pt. *Assyrian and Babylonian Letters*, transkrypcje zaś i przekłady angielskie ukazały się dopiero w 1930 r. w czterotomowym zbiorze A. Lero-Watermana pt. *Royal Correspondence of the Assyrian Empire* (Ann Harbor). Zawierają one wiele szczegółów dotyczących organizacji wojskowej państwa asyryjskiego. Autorka postanowiła zebrać je i uporządkować, aby mogły posłużyć do bardziej ogólnego opracowania tematu. Warto zaznaczyć, że daje ona francuskie przekłady wszystkich badanych przez nią tekstów.

Rozważania swe rozpoczyna Autorka od naszkicowania obrazu Asyrii w czasach Sargonidów (rozdz. I, s. 7-11). Asyria miała ze wszystkich stron groźnych sąsiadów: Urartu, Elam, państwa neohetyckie i aramejskie oraz różne buntownicze plemiona. Terytorium państwa składało się z dawnych prowincji, z nowych prowincji, utworzonych na ziemiach zagarniętych, z pogranicznych obszarów podporządkowanych zwierzchnictwu asyryjskiemu i terytoriów jeszcze nie całkowicie opanowanych, na których posłuszeństwo wobec Asyrii wymuszały garnizony twierdz i ekspedycje karne.

Rozdział drugi pracy (s. 13-29) zawiera opis twierdz i stref umocnionych oraz pilnie strzeżonych strategicznych dróg na obszarach przygranicznych i nowych prowincji. W rozdziale III Autorka przedstawia różne rodzaje powiązań łączących ludność Asyrii z jej władcą (s. 31-40), a w rozdziale IV (s. 41-57) — organizację scentralizowanego w pałacu królewskim wywiadu politycznego i wojskowego. Dzięki informacjom uzyskiwanym przez licznych agentów król wiedział o wszystkim, co się działo zarówno w granicach Asyrii, jak i u jej sąsiadów.

W głównej części pracy Autorka daje opis struktury armii i poszczególnych rodzajów broni: wozów bojowych, kawalerii (rozdz. V, s. 59-75), piechoty (rozdz. VI, s. 77-87). Następnie zajmuje się kontyngentami cudzoziemskimi (rozdz. VII, s. 89-101), rekrutacją i dyscypliną wojskową (rozdz. VIII, s. 103-111). Stwierdza, że obowiązki służby pod bronią, jak i wykonywania robót dla państwa podlegali wszyscy poddani asyryjscy oraz że elementem zasadniczym sił zbrojnych Asyrii była armia stała, ujęta w ramy organizacji hierarchicznej z królem na czele (rozdz. IX, s. 112-163). Na wszystkich jej szczeblach można spostrzec łączenie funkcji wojskowych z cywilnymi (jak np. administrowanie miastami lub prowincjami).

W zakończeniu (s. 165-177) podkreślone jest to, że w badanych listach nie można znaleźć żadnych informacji co do ówczesnej ideologii wojny w Asyrii. Jeśli zaś chodzi o konsekwencje wojny, to najwięcej ważnych wiadomości dotyczy jej skutków w dziedzinie gospodarczej: zniszczenia upraw, braku żywności i wody u pokonanych oraz bogacenia się rodziny królewskiej i wyższych warstw w Asyrii

wskutek napływu jeńców, danin i kontrybucji. Wiadomości te potwierdzają słuszność wcześniej wyrażonej opinii Autorki (s. 11), że wyprawy wojenne królów asyryjskich „były prawdziwymi objazdami poborców danin”, połączonymi, w razie napotkania oporu, z krwawymi represjami.

W obszernych przypisach (s. 181-292) zawarte są transkrypcje oryginałów listów i uwagi uzupełniające oraz podana jest odpowiednia literatura. Książka opatrzona jest indeksami (s. 299-338): terminów akademickich, imion nazw miast i krajów, cytowanych listów oraz bogatą bibliografią (s. 339-356) doprowadzoną do chwili oddania książki do druku, tj. do 1976 r. Szczegółową krytyczną ocenę tej pracy opublikował J. N. Pastgate w *Bibliotheca Orientalis* 41, 1984, nr 3-4, s. 420-426.

C. K.

Rolf Lieberwirth, *Eike von Repchow und der Sachsenspiegel*, Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-historische Klasse, B. 122, H. 4, Akademie-Verlag, Berlin 1982, ss. 50.

W roku 1980 minęła prawdopodobnie — jak na to wskazują nieliczne dokumenty wspominające o Eikem — osiemsetna rocznica narodzin twórcy *Sachsenspiegel*. Saska Akademia Nauk uczciła tę rocznicę sesją naukową; omawiana tu praca czołowego historyka prawa w NRD, prof. R. Lieberwirtha z Halle, stanowi właśnie pokłosie tej sesji.

Autor potraktował temat na szerokim tle społecznym i politycznym. Dlatego też w pierwszym rozdziale omawia historię terytorium leżącego nad Salą i Łabą, a więc ziem, gdzie powstało *Zwierciadło Saskie*. Taki krótki szkic pozwala na lepsze poznanie i zrozumienie środowiska politycznego i społecznego, z którym stykał się Eike i w którym powstało *Zwierciadło*. W następnym, drugim rozdziale, Autor przedstawia rozwój sądownictwa, powstanie i stosowanie prawa i wskazuje przede wszystkim na nowe, w początku XIII w., czynniki, sprzyjające spisaniu prawa, a mianowicie na tendencje do utrwalania prawa, jak i na pewne wątki kodyfikacyjne, związane zresztą z kulturą kościelną. Na początku XIII w. zaistniały więc takie warunki, w których mogły powstać pierwsze, prywatne spisy prawa, szczególnie zaś *Sachsenspiegel*.

W trzecim rozdziale Autor zajmuje się postacią twórcy *Zwierciadła*. Eike jest wymieniony w sześciu dokumentach pochodzących z lat 1209-1233; pisownia miejsca jego pochodzenia brzmi przeważnie „Repechowe”, „Ripchowe” itp., dlatego też zapewne R. Lieberwirth przyjmuje za obowiązujące „nazwisko”: Eike von Repchow. Autor zbiera wszystkie pewne wiadomości o życiu i wykształceniu Eikego, dostępne historykowi, omawia też te, które wydają się prawdopodobne.

W ostatnim, czwartym rozdziale R. Lieberwirth podsumowuje to wszystko, co jest wiadome na temat powstania *Zwierciadła Saskiego*, przedstawia też w zarysie układ i treść zbioru oraz jego znaczenie. Autor stwierdza, że próby ściślejszego określenia daty powstania *Zwierciadła* (na 1221-1223 tekstu łacińskiego, na 1224-1226 zaś niemieckiej wersji) są nadal bardzo niepewne i że można z pewnością wyznaczyć tylko lata 1220-1235 jako granice okresu powstania *Zwierciadła*. Omawiając znaczenie *Zwierciadła* poza Niemcami, Autor wiele uwagi poświęca sprawie obowiązywania zbioru w Polsce i wykazuje, że dość swobodnie porusza się w tematyce polskiej.